

KAZAKİSTAN ANAYASA REFERANDUMU: “HALKIN SESİNE KULAK VEREN DEVLET”

5 Haziran 2022 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nda yapılacak değişiklik ve yeni düzenlemeler için bir referandum gerçekleştirildi. Merkez Referandum Komisyonu'nun yaptığı açıklamaya göre, 11.734.642 seçmenden 7.985.769'u (%68.05) referandumda katılım sağlamıştır. Bunlardan 6.163.516 kişi referandumda evet oyu kullanırken, 1.490.470 kişi ise hayır oyu kullanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Referandum Komisyonu'nun raporuna göre Kazakistan'ın 17 bölgesinde, ulusal öneme sahip şehirlerde ve başkentte referandumun sunulan anayasal düzenlemeler, seçmenin yarısından fazlası tarafından desteklenerek yürürlüğe girmiştir. Referandum sürecine bakıldığında, yasaya göre referandum, Cumhurbaşkanının kararından sonra 1 ila 3 ay içinde yapılması gerekmektedir. Ülke çapında bir referandum yapılması konusunda Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev'in talebi, 5 Mayıs 2022'de Kazakistan Halk Meclisi'nin 31. oturumunda gündeme alınmıştır. Referandum, mevcut Anayasasının 1995 yılında kabul edilmesinden 27 yıl sonra ilk defa yapılmış oldu. Siyasal bir kurum olarak referandum, ulusal öneme sahip konuların halk oylamasıyla kararlaştırılması anlamına gelmektedir. İlgili yasaya göre 18 yaşını doldurmuş ve oy kullanma hakkına sahip olan vatandaşlar referanduma katılabilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, herhangi bir referandumun geçerli sayılabilmesi için seçmenlerin yarısından fazlasının oylamaya katılması gerekmektedir. Öncesinde ve sonrasında ifade edildiği üzere bu referandumun amacı, yöneticilerin ve siyasilerin (cumhurbaşkanı, milletvekili vb.) seçilmesinden ziyade, toplumu ilgilendiren önemli anayasal değişiklikleri, halkın doğrudan katılım sağladığı bir siyasal süreçle gerçekleştirmek olmuştur. Keza, uzun zamandır Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev'in söylem ve demeçlerinde halk ile devlet arasında etkin bir diyalog kurulması konusu sürekli dile getirilmekteydi. Cumhurbaşkanının bu yıl Mart ayında yaptığı bir konuşmasında, Kazakistan'ın siyasi sisteminde önemli değişikliklerin yapılacağına dair açık bir tutum sergilenmiştir. Cumhurbaşkanı, referandumla ilgili yaptığı video konuşmasında, siyasi modernleşme programlarının etkin bir şekilde uygulanması için Anayasasının değiştirilmesi gerektiğini ve bu çerçevede özel bir çalışma grubu oluşturulduğunu açıklamıştır. Cumhurbaşkanı ayrıca, ulusal öneme sahip konuların ele alınmasında halkın aktif katılımının gerekliliğini de vurgulamıştır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nun söz konusu referandumu düzenleme girişiminin, toplumun doğrudan ülke yönetimine ve ülkedeki siyasi süreçte aktif katılım talebine dayandığı söylenebilir. Uzmanlara göre 30 Ağustos 1995 tarihinde yapılan referandumda kabul edilen Anayasa değişiklikleri, doğrudan Meclis tarafından

onaylanmıştı. Söz konusu bu yönetim mekanizması, bir süper başkanlık yönetim sisteminin kurulmasına yol açmıştır. Referandumla başlayan bu yeni süreç, yeni bir Kazakistan yaratmak için önemli kararların alınmasında aktif rol alma sırasının halka geldiğini göstermektedir. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tokayev yine referandumla ilişkin yaptığı bir video konuşmasında “anayasal reformun tüm devlet modelini kapsamlı bir şekilde değiştirmeyi amaçladığını ve değişikliklerin süper başkanlık yönetim modelinden etkili bir parlamento ve hesap verebilir bir hükümet sistemine radikal bir geçiş sağladığını” vurgulamıştır. Referandum sonuçlarının açıklanmasının ardından Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 33. maddesinde 56 değişiklik ve yeni düzenleme yapılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti eski Devlet Sekreteri Eran Karin, Anayasanın eski ve yeni versiyonları arasındaki değişikliklerin, kamuoyunun anlayabileceği şekilde beş ana kısma ayrıldığını belirtmektedir. Anayasanın ilk kısmı süper başkanlık modelinden başkanlık modelindeki cumhuriyete nihai geçişi sağlarken, ikincisi çeşitli yetkiçilerin yeniden dağıtılmasını amaçlamaktadır. Üçüncü kısım, parlamentonun ve bağlı birimlerinin rolünü ve statüsünü artırmayı, dördüncü kısım toplumu ülke yönetimine daha fazla dahil etmeyi, beşinci kısım ise vatandaşların haklarını koruma mekanizmalarını güçlendirmeyi hedeflemektedir. Söz konusu düzenlemelere biraz daha detaylı bakıldığında önemli değişikliklerin olduğu görülebilir. Örneğin, 1995 Anayasasının 43. maddesine eklenen 3. ve 4. fıkralarda, “Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, görevi süresince herhangi bir siyasi partinin üyesi olamaz. Ayrıca, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın yakın akrabaları, üst düzey siyasi görevlerde ve devlet tarafından destekli özel sektör kuruluşlarının üst düzey pozisyonlarında görev alamazlar” hükümleri getirilmiştir. Diğer taraftan 46. maddenin 4. fıkrasındaki “Kazakistan Kurucu Cumhurbaşkanı'nın statüsü ve yetkileri, Cumhuriyet Anayasası ve anayasa hukuku ile belirlenir” şeklindeki ifade de yeni referandumla kaldırılmıştır. Referandumda kabul edilen 23. maddenin 2. paragrafında bulunan “Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve diğer Cumhuriyet mahkemelerinin başkan ve hakimleri, Merkez Seçim Komisyonu, Yüksek Denetim Odası başkan ve üyeleri, askerler, milli güvenlik kurumları çalışanları ile kolluk kuvvetleri mensupları siyasi partilere ve sendikalara üye olamaz ve hiçbir siyasi partiyi destekleyemez” hükmünün de önemli değişiklikler getirdiği söylenebilir. Referandumla yapılan bu tür değişiklikler, devlet yönetimine bir güç dengesini sağlamayı ve Cumhurbaşkanı'na tamnan olağanüstü ayrıcalıkların kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu düzenlemelerin ülkedeki

siyasi partiler arasındaki eşitliği sağlayarak rekabeti artıracakı beklenebilir.

1995 Anayasası'nın 6. maddesindeki “Toprak ve toprak altı, su kaynakları, flora ve fauna ile diğer doğal kaynaklar devlete aittir...Arazi, kanunla belirlenen gerekçeler, şartlar ve koşullar altında özel mülkiyete geçirilebilir” hükmü, yapılan yeni değişikliklerle “Toprak ve toprak altı, su kaynakları, flora, fauna ve diğer doğal kaynaklar halka aittir...Devlet mülkiyet haklarını halk adına kullanır” (3. madde) şeklinde değiştirilmiştir. Son yıllarda, Kazak toplumunun, kamuya ait arazilerin yabancılarla ve uluslararası şirketlere satılması ya da kiralanması yönündeki uygulamalara olan tepkisi dikkate alındığında söz konusu bu değişikliklerin halkın tam desteğini aldığı hususu açıktır. Ayrıca, Anayasa'nın 71-74. maddelerinde yer alan ifadedeki “Anayasa Konseyi”, “Anayasa Mahkemesi” olarak yeniden düzenlenmiştir. Uzmanlara göre söz konusu değişiklikler, bireyler ve tüzel kişiler aleyhinde Anayasaya aykırı kararlar alınması (örneğin, arazi üzerinde yasadışı bir karar olması) durumunda, taraflar doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkını kazanmıştır. Ortaya çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlıkta son kararı vermekle yetkili merci, Anayasa Mahkemesi olarak belirlenmiştir.

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak da, 15. maddenin 2. fıkrasında “Hiç kimse bir başkasının canına kıyma hakkına sahip olamaz. Ölüm cezası yasaktır” hükmü getirilmiştir. Yani söz konusu değişikliklerle eski metinde yer alan ölüm cezası kaldırılmıştır. İnsan hakları aktivistleri ve ölüm cezası yasasını eleştiren uzmanlar, “herhangi bir bireyin, kendisi ile eşit haklara sahip olan başka bir bireyin yaşamı hakkında karar veremeyeceği” şeklindeki görüşü desteklemektedir. Zira, hukukçular ölüm cezasının kaldırıldığı ülkelerde, söz konusu değişikliğin, şiddet suçlarında kanıtlanmış herhangi bir artışa neden olmadığını savunmaktadır. Denilebilir ki, insan hakları savunucuları ölüm cezasının kaldırılmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte halkın bir kısmı ölüm cezasının kaldırılmasının suç oranlarında bir artışa yol açabileceğini düşünmektedir. Sonuç olarak, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tokayev'in ülke çapında bir referandum düzenleme girişiminin, Kazakistan toplumunun demokratik potansiyelini en üst düzeye çıkarma ve halkın kararlarıyla ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal sistemini iyileştirme yönündeki acil ihtiyacından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Uzmanlar, toplumun, referandumda kabul edilen yeni Anayasasının her maddesinin, her paragrafının, hatta her cümlesinin kendilerine ne sunduğundan haberdar olduğunu iddia etmektedir. Bu süreç, bundan sonraki eşit siyasi rekabetin, aktif toplumsal katılımın ve yönetişimin başlangıcı olarak kabul edilebilir. “Halkın sesine kulak veren devlet” ifadesi ile nitelendirilen bu süreçin, Kazakistan siyasi yaşamında önemli değişimlerin işaretçisi olduğuna kuşku bulunmamaktadır.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Moskova'da gerçekleşen yıldönümü zirvesinde yaptığı konuşmada, örgütün Orta Asya'nın güney sınırlarının güvenliğini sağlamaya daha fazla dikkat etmesi gerektiğini açıkladı. Tokayev, Afganistan'daki istikrarsız durumun ve ülke içindeki çok sayıda silahlı grubun hala bölgedeki güvenlik ve istikrarı tehdit ettiğini sözlerine ekledi. Ayrıca, yakın vadede Örgütün barışı koruma kapasitesinin geliştirilmesinin mutlak öncelik olduğunu dile getirdi (Kazinform, 16.05.2022).
- Orta Asya ülkelerinin dışişleri bakan yardımcılarını, siyaset ve güvenlik konulu Avrupa Birliği (AB)-Orta Asya üst düzey diyalogunun bir sonraki turu kapsamında Genel Sekreter Yardımcısı, Avrupa Dış Eylem Servisi Siyasi Direktörü Enrique Mora ile bir görüşme gerçekleştirdi. Taraflar, AB ve Orta Asya ülkelerindeki son gelişmeleri, ortak güvenlik sorunlarına ilişkin iş birliğini ve çeşitli konulardaki bölgeler arası ortak çalışmayı ele aldı. Taraflar, Semerkant'ta yapılacak olan Bağlantılılık ve Sürdürülebilir Kalkınma konulu AB-Orta Asya Bakanlar Konferansı'nı memnuniyetle karşıladıklarını açıkladı (Kun.uz, 18.05.2022).
- Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev, Kırgız mevkidaşı Sadır Japarov ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Taraflar, Özbek-Kırgız stratejik ortaklığını daha da güçlendirmenin güncel konularını ele alarak, ticari ve ekonomik iş birliğinin genişlediğini kaydetti. Ülkeler arasındaki ticaret cirosu 2022'nin başından bu yana %30 arttı. Taraflar, ticaret, endüstriyel iş birliği, ortak altyapı projeleri, ulaştırma ve enerji ve sınır konularında anlaşmaların uygulanmasına büyük önem verdi (UZReport, 19.05.2022).
- Rusya, Orta Asya ülkeleri, Çin ve Pakistan'dan terörle mücadele birimleri, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı müzakerelerinden önce Hindistan'ın ev sahipliğinde Delhi'de düzenlenen toplantıda bir araya geldi. Katılımcılar, devam eden siyasi krizin Afganistan'ın statükosunu bozduğuna dikkat çekerek ülkede devam eden duruma odaklandılar. Bölgesel güvenliği ele alan delegeler, barış ve istikrarın tek yolunun "samimi" bölgesel bir iş birliği olduğunu belirttikçe güvenlik sorunlarına çözümler önerdiler (Khaama.com, 17.05.2022).
- Tacikistan Devlet Başkanı İmamali Rahman, Moskova'da Rus mevkidaşı Vladimir Putin ile bir araya geldi. Taraflar, iki ülke ekonomisinin sektörleri için kullanılabilir fırsatların kullanılmasını ve Hükümetlerarası Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun çalışmalarının yoğunlaştırılması konularında görüş alışverişinde bulundu. Görüşmede, bölgesel ve küresel gelişmelerde değerlendirildi (ASIA-Plus, 16.05.2022).
- Türkiye Savunma Bakanı Hulusi Akar, Pakistan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Qamar Javed Bajwa ile Pakistan'ın kuzeydoğu garnizon kentini Rawalpindi'deki ordu karargahında bir araya geldi. Taraflar, savunma iş birliği ve bölgesel güvenlik de dâhil olmak üzere bir dizi konuyu ele aldı. Hulusi Akar, Pakistanlı mevkidaşı Khawaja Asif ile de başkent İslamabad'da görüştü. Görüşmede, bölgeye barış ve istikrar getirme çabaları da dâhil olmak üzere ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi arzusu teyit edildi (Dailysabah.com, 21.05.2022).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Rus mevkidaşı Vladimir Putin ile Kremlin'de bir araya geldi. Görüşmede Tokayev, ülkeler arasındaki ticari ve ekonomik iş birliğinin derinleştiğini dile getirdi. İki ülke arasında makine mühendisliği, metalurji ve kimya endüstrisi gibi sektörlerde 4 milyar dolarlık çeşitli geliştirme aşamalarında 20 ortak proje bulunmaktadır. Ülkeler arasındaki ticaret cirosu 25 milyar dolara ulaşarak, 2021'de %34 büyüdü. Rus şirketleri Kazakistan ekonomisine 17 milyar dolar yatırım yaptı (Qazaq TV, 17.05.2022).
- Kazakistan Ticaret ve Entegrasyon Bakanı Kayrat Torebayev, katıldığı Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamentar Asamblesi'nin toplantısında, Kazakistan'ın Türk dili konuşan ülkelerle ticaretinin hızla büyüdüğünü duyurdu. 2022'nin ilk çeyreğinde, taraflar arasındaki ticaret cirosu, geçen yılın aynı dönemine göre %53,3 artarak yaklaşık 3 milyar dolara ulaştı. Bakan, karşılıklı ticaret koşullarının basitleştirildiğini de sözlerine ekledi (Turk-pa.org, 20.05.2022).
- Özbekistan Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Bakanlığı'na göre Bilişim Parkı sakinlerinin ihracat hacmi geçen yıla göre 3,5 kat artarak 17,3 milyon dolar oldu. 2022'nin ilk çeyreğinde, Bilişim Parkı sakinleri tarafından sağlanan toplam hizmet hacmi, 2021'in aynı dönemine göre %186 arttı. ABD'nin toplam ihracattaki payı %85'i aştı. 2022 yılı sonunda ihracatın 100 milyon dolara ulaşması beklenmektedir (UZReport, 19.05.2022).
- Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan'da ağırlıklı olarak ekonomi bakanlarından oluşan Orta Asya devletleri yetkilileri, Orta Asya'da ticaretin kolaylaştırılması konulu "Ulusal Yol Haritalarında Bölgesel Reformlara" adlı bir toplantı düzenledi. Kazakistan, bölge ülkelerini küresel e-ticaret platformlarında buluşturmak için ortak çabaları birleştirmeyi ve "Orta Asya AMAZON" adlı bir bölgesel projeyi oluşturmayı önerdi. Yetkililer, Orta Asya ülkelerinin ürünlerinin AB pazarına ortak girişi konularını da değerlendirdiler (Kabar, 16.05.2022).
- Dünya Bankası'nın bir parçası olan Uluslararası Kalkınma Birliği, Sürdürülebilir Peyzaj Restorasyonu Projesi'nin finansmanı için Tacikistan'a 45 milyon dolarlık hibe sağlayacaktır. Bu yöndeki anlaşma Tacikistan Maliye Bakanı ve Dünya Bankası Ülke Direktörü tarafından 17 Mayıs'ta imzalandı. Projenin amacı, Tacikistan'da sürdürülebilir arazi yönetimini desteklemek ve sınır aşan peyzaj restorasyonu konusunda Orta Asya ülkeleri ile iş birliğini teşvik etmektir (Asia-Plus, 19.05.2022).
- Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası Grubu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, Finansal İstikrar Kurulu ile G7 maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarından oluşan uluslararası kalkınma ve finans kuruluşları geçtiğimiz günlerde Ukrayna'ya 19,8 milyar dolarlık ekonomik destek sağladıklarını duyurdu. Fonlar, Ukrayna'nın finansman açığını kapatmasına ve Ukrayna halkına temel hizmetlerin sunulmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır. Avrupa Komisyonu 9 milyar avroya kadar ilave makro-finansal yardım önerdi (Ukrinform, 20.05.2022).

Toplum ve Kültür

- Türk Devletleri Teşkilatı üyesi devletler Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ile gözlemci üye Macaristan'ın diplomatik misyonları Vilnius'ta halk müziği gala konseri düzenledi. Konserde Türk devletlerinin kültürü, örf ve adetleri, gelenekleri ve milli mutfakları da tanıtıldı. Etkinliğe diplomatlar, Litvanyalı yetkililer, kültür ve spor camiasından temsilciler ile ülkedeki Kazak diasporasının temsilcileri katıldı. Konuklar, Türk halkları mutfaklarına ait tatlıları tatma, milli kıyafetleri görme ve ülkelerin turizm potansiyelini tanıma fırsatı buldu (Kazinform, 19.05.2022).
- Uluslararası Türk Akademisi, Ortak Türk Tarihi, Edebiyatı ve Coğrafyası adlı ders kitaplarının hazırlanmasına yönelik İstanbul'da üç günlük ortak bir çalıştay düzenledi. Etkinliğe Türk dünyası iş birliği örgütlerinin başkanlarının yanı sıra milli eğitim bakanlıklarından çok sayıda yetkili ve Türk dünyasının çeşitli üniversitelerinden akademisyenler katıldı. Üç günlük yoğun çalışmanın ardından taraflar, gerekli düzenlemeleri yaparak ortak tarih, edebiyat ve coğrafya ders kitaplarının son halleri üzerinde anlaşmaya vardı (Turkkon.org, 25.05.2022).
- Anadolu Ajansı Genel Müdürü Serdar Karagöz, Türk Devletleri Teşkilatı Basın ve Enformasyon Sorumlu Bakanlar ve Üst Düzey Yetkilileri Dördüncü Toplantısı'nda Türk dünyasındaki haber ajanslarının Türk Haber Ajansları Derneği çatısı altında bir araya gelme projesinin tamamlanmak üzere olduğunu bildirdi. Projenin, Türk dünyasındaki entegrasyon sürecini daha da geliştirmesi beklenmektedir (Anadolu Ajansı, 16.05.2022).
- Kazakistan'ın Tacikistan Büyükelçiliği'nin yeni binasının inşası için temel atma töreni Duşanbe'de gerçekleşti. Kazakistan'ın diplomatik misyonunun yeni binası Nusratullo Mahsum Caddesi'nde inşa edilmektedir. Binanın inşaatının temel atma törenine Tacikistan ve Kazakistan Dışişleri Bakanlığı temsilcileri ile iki ülkenin diplomatik departman çalışanları katıldı (ASIA-Plus, 17.05.2022).
- Azerbaycan-Türkiye Müttefiklik İlişkilerine Dair Şuşa Bildirisi, Bişkek'teki Kırgızistan'ın Türk Dili Konuşan Ülkelerinin Politikasını Destekleme Vakfı tarafından Azerice, Türkçe ve Rusça olarak ayrı bir kitap halinde yayımlandı. Kitap, Şuşa Beyannamesi'nin imzalandığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Azerbaycan Millî Meclisi'nde, belgenin onaylandığı tarihi yansıtılmaktadır (Kabar, 19.05.2022).
- BM, Aral Gölü bölgesindeki göllerin ve sulak alanların verimli kullanımına yönelik bir proje uygulayacağını duyurdu. Proje, "Aral Gölü Havzası'nın bozulmuş arazilerinde sürdürülebilir geçim kaynağı olarak göllerin, sulak alanların ve kıyı alanlarının korunması ve yönetimi" projesini finanse etmek için 3,552,968 dolarlık hibe tahsisini kapsamaktadır. Söz konusu proje, önmüzdeki beş yıl içinde Karakalpakistan'ın Muynak ve Amudarya ilçeleri ile Buhara bölgesinin Karakul ve Alat ilçelerinde uygulanacaktır (Kun.uz, 21.05.2022).